

List s podobami za slovensko mladino s prilogo Angelček

Leto 54. * Ljubljana, maja-junija 1924 * Štev. 5.-6.

Miladin:

V žitnem polju.

Davi sem na polje šel.
Ko je setev rumenela,
prepelica mi je pela:
Že je ječmen dozorël.

V solnčnem siju vsa ravan
se je pred menoj blestela.
Setev tajno je dehtela:
Lep je, lep poletni dan!

Sreča preko cvetnih leh
je čez polje valovala.
Meni dušo je pojila,
dihala mi v lice smeh.

In v tej sreči razigran
sem radostne pesmi peval,
da čez log je glas odmeval
in zamiral kraj poljan.

V mesto —?

(Konec.)

In zdaj —? Zdaj bodo stopile pred očeta, in oče bo dovolil, in bo ves vesel, da bo njegova Agata v mestu, kjer imajo moke toliko, da jo spravljajo v zaboje na stopnicah... Agata bo pa najbolj vesela tega, ker bodo z Genovefo in Katinko vedno skupaj kakor sestre in prijateljice; ker za prijateljico jo bosta imeli, četudi bo služila pri njih — tako sta ji obljubili Genovefa in Katinka... In potem bo Agata čezdalje večja in čezdalje bolj gosposka. Ko bo prišla čez leto in dan domov, se ji bo pa zdela domača kočica še manjša kot je in pohoščeno še revnejše. Toda očeta bo pa imela vedno rada — zato, ker je invalid. In mater tudi, zato ker mora vsak dan v taberh. In Tinčeta, ker je še majhen in ga koza meče po tleh. In Polono tudi, ki težko hodi in ima krive noge. In Matička tudi, ki je še v zibeli... Za vse bo skrbela in vsakemu bo kaj prinesla, kadar pride.

Agata, Agata!
Tralala, tralala!

Najrajši bi kar zaukala kakor pastir na paši. Pa zdaj še ni čas za to. Oče namreč sedi pri mizi in ziblje Matička. Pred seboj ima na mizi knjigo ali časopis in zdaj pa zdaj pogleda skozi okno, kako je z vremenom. Okno je odprto, in zibel se sliši, ko teče enakomerno sem in tja. Vmes pa očetov kašelj; ker oče pokašljeuje, odkar je bila vojska... Čuj, ali ne govori nekdo zunaj pred hišo? To sta Tinče in Polona! Kozo bosta gnala na pašo. Glej, Tinče jo vodi za konopec, a koza je živa in mu uhaja. Polona jo kroti s silo in mora letati okrog nje, da jo strahuje zdaj od te, zdaj od druge strani. Tako se vrtijo v kolobarju vsi trije. A Tinče ne izpusti in ne bo izpustil, ko bi tudi padel in bi ga imela koza vlačiti po tleh. Zdaj so se umirili. Hitro gredo za Gradišče, kjer je Žibredova loka, in je Žibred dovolil pasti, ker mati hodi v taberh...

Potem je spet mir okrog hiše, in zibelj se spet sliši. Oče je ponehal kašljati; bržkone sloni nad časopisom in bere kaj zanimivega. Zdaj bi smela ona — Agata — nekoliko stopiti izmed drevja? Nekaj jo vleče, da bi se ogledala po vrtu; ker tako ji je, kakor da se poslavlja od doma. Pa saj se tudi! Ta vrt z trato in z sadnim drevjem ji je bil najljubši, ko je bila še doma. Tu je pestovala Tinčeta in Polono. Ko Polona še ni mogla stati in je le brskala po travi, je Tinče že letal in je nosil rož od vseh strani, ki jih je potem Agata zbiral v šopek. Tedaj je že vedela rožam domalega vsa imena. Oče ji je pa zvečer razlagal, za kakšno zdravilo je ta, za kakšno druga. To je bilo še pred vojsko. Koliko je minilo — o! — žalostnega po tistem! Očetova bolezen, revščina, draginja — le rože in cvetice in trava po vrtu so še kakor poprej. Rigelj, pokalica, kislica, regrad, solnčnica, čmerika, pa lapuh, pa kumena: pogledaj jih, kako priklanjajo glave, če le vetrič potegne po njih! Kako so to navadna in

preprosta imena! Genovefa in Katinka pa vesta cveticam še vse drugač-
nih imen. Potonka, hijacinta, reseda, tulipan... Kdo bi si vse zapomnil!
In posebnega vrtnarja imajo v mestu, da zapira cvetice čez zimo v ste-
kleno hišico, da tudi pozimi cveto... Ah, kaj vse lepega jo čaka, njo,
Agato, v mestu! A najlepše bo vendarle to, ker bodo skupaj z Genovefo
in Katinko, in ker bo varovala Betico. — Betica! Ta se ti boji vsakega
piščeta, ki ji pričivka nasproti. No, Tinče ali Polona bi se ne ustrašila
niti zajca! Haha, Betica pa in — zajec — to bi bilo nekaj! Ko bi Betica
prišla gor v hribe in bi sedela ondi v detelji in bi pomolil iz detelje
svojo glavo — — zajec — u-u-u, kaj bi neki naredila Betica?! To bi
bila groza!

Seveda, v mestu se vidijo druge stvari, na kmetih pa spet druge.
Zato sta pa Genovefa in Katinka tako veseli letošnjih počitnic.

Toda —!

Katinka, Katinka, kje pa si?

Si se zamudila, se mi zdi...

Seveda! Ali jo je spraviti od kod? Zdaj si najbrž šele pripenja
slamník, pa igle ní, kot je sploh nikdar ni, kadar si Katinka pripenja
slamník... Ali pa —? Ne, to ni mogoče, da bi bil Franc pisal, ker včeraj
še ni bilo pisma, pošta pa pride šele zvečer. Še par trenutkov — potem
čtudi Franc piše, je pisal prepozno... Da bi le že kmalu prišli! Kako
je težko čakati, kadar pričakuješ kaj veselega! In pa ob štirih mora
ona segnati koze in pogledati za racami.

Gre k ograji in stopi na klopico.
Nikjer jih še ni!

Pač! Nekaj je zašumelo onkraj ograje. Glej jo! — Katinka je! — Pa sama je! In kar hušknila je mimo. Agata jo je hotela opozoriti nase, pa je bila Katinka tako nekam bleda, in ustnice je imela stisnjene in slamnik je nosila kar na motvozu, da je udarjal ob ograjo. Zakaj je pa bleda in resna? ... In zakaj je sama? ... Okrog vrta gre. Do vrat gre in skozi vrata na vrt. To je prav; ker tako so se dogovorile. Že je v vrtu. Že hiti naravnost proti Agati, ne da bi je videla. Med potjo se je motvoz zapletel ob grm, in slamnik je obtičal. Pa Katinka pusti slamnik na mestu in hiti dalje. Z očmi išče sem in tja. Lice ji je zategnjeno, kot da ji gre na jok ...

»Katinka!« jo pokliče Agata.

»Ah —!«

V tem hipu je Katinka pri Agati. Agata vidi Katinkine oči, kako so polne solzâ, in lice ji je vse mokro. In to mokro in objokano lice se bliža Agati in se ji nasloni na rame. Dvoje rok jo objame med stokom in jokom. In v sunkih in v presledkih ji dopove Katinka vso bridko resnico — —.

Resnica je bila pa ta. Franc je prišel danes dopoldne in pokvaril je vse, vse. Franc je naprosil Betici za varuhinjo tisto Tono, ki je služila pri družini v drugem nadstropju. Tisto, ki je tako nerodna in pusta, da bi sama potrebovala varuhinje. Samo reži se, a besede ne zna izpregovoriti nobene. Terezi je pa kar prav, samo da bo katera. In oče je potrdil; seveda, ker mu je bil poprej dal besedo. In zdaj zahteva Franc, da se Genovefa in Katinka takoj vrneta v mesto. Genovefa zato, da mu bo pomagala pri ureditvi stanovanja; ker se izseli družina z drugega nadstropja že ta teden. Katinka pa zato, da začne z rednim učenjem in s pripravo na izkušnjo. Oče se je potem odločil, da gre tudi sam, ker se boji, da bodo nastopili deževni dnevi. In tako bodo jutri ali pojutranjem odšli vsi ... Danes je morebiti zadnji dan ... Komaj je mogla Katinka pregovoriti Franca in mis, da so šli na izprehod gor v klanec. Ona je pa letela naprej, da vse pove Agati, in potem mora spet k onim, ki bodo v tem trenutku prišli gor po cesti ... In Genovefi je tako hudo! — Bog ve, ali se bosta še kdaj videli, ker oče pravi, da mu je zrak v hribih preoster ... In tako je padlo vse skupaj v vodo, kar so bile tako lepo napeljale!

To je bilo kakor toča. Te novice, ki so padale druga za drugo. Agato je izprva kar omotilo. Ni vedela, ali je res, kar sliši, ali se ji le zdi. Šele ko je bila Katinka iz vrta, ji je bilo jasno, da je vse to doživela v resnici. In tedaj ji je neznano težka bridkost zaleгла srce. Kriknila bi bila in roke bi bila stegnila za Katinko, pa ni mogla ne enega ne drugega. Saj so se ji noge šibile v kolénih, da se je le s težavo privlekla do ograje in je zlezla na klopico, da pogleda za Katinko. Katinka —!

Čez travnik hiti in slamnik vleče za seboj. Kita se ji je razpletla, in lepi lasje ji v pramenih visijo daleč dol čez pas. Telo se ji sklanja naprej, ker mora hiteti, da ne zapazijo, kje je bila. Glej, že prihajajo

po klancu gor. Mis, Genovefa in mlad gospod s palčico. To je Franc! Počasi gredo. Mis in Franc spredaj, Genovefa zadaj. Zdaj se jim je pridružila še Katinka. Franc nekaj pripoveduje, mis odmajuje z glavo in z rokami. Genovefa in Katinka pa imata pogovor sami zase; le kadar se Franc obrne in pripoveduje, tedaj prenehata... Cesta se obrne za ovinek. Tja gredo in tam izginejo... Za njimi ostane bela cesta in solnce pekoče, ker danes je vroče in soparno...

V zvoniku udari štiri.

»Ah, in jaz bi morala biti že doma!« se domisli Agata.

Doma! In vendar jo noge komaj nosijo. In v prsih ji leži kakor kamen. Po ušesih pa ji zvené posamezne besede, ki jih je govorila Agata. Zdaj so besede brez zveze, vsaka je pa težka in trda...

Bolna in zlomljena se vleče Agata proti hiši. K očetu mora še poprej, preden gre domov seganjat koze. Oče se ji smili. Vidi ga v mislih, kako sedi pri mizi in ziblje. Nič ne ve, kaj so si bile domislile njegova Agata in Genovefa in Katinka. Zato pa tudi ne ve, kako se je vse to pravkar podrló... Zdaj gre, da mu poreče vsaj kako prijazno besedo. Gre — a tako dolga se ji zdi ta pot proti hiši kakor še nikdar. Regrad, kislica, čmerika, lapuh, kumena — vse veselo kima v vetru, kot da se ni pravkar zgodilo nič posebnega... In solnce peče, in zrak je težek in soparen...

»Oče, moko bi bila prinesla. Jo bom pa jutri.«

Drugega ji ni prišlo na misel.

Oče je pa rekel: »Jutri je ne boš nosila, ker jutri je nedelja.«

Saj res! Pa se niti ni domislila, da je jutri nedelja.

»Jo bom pa v ponedeljek,« je popravila.

Potem jo je oče gledal in se je čudil, da je praznično opravljena.

Saj res! Tudi to ji ni prišlo na mar, da je praznično opravljena. In to na delavnik! V soboto popoldnel!

»Zdaj pa grem, oče, da seženem koze in da pogledam za racami. V ponedeljek prinesem moko, ker je že pripravljena. Jur jo je prinesel iz Domžal, in meh sloni ob peči.«

»Le pojdi, da ne zamudiš. A praznično obleko sleci, preden stopiš v hlev, ker v časopisu sem bral, da se je blago spet podražilo.«

Potem je šla. —

Po poti so se ji drvile misli druga čez drugo. Na vrh vseh drugih pa se ji je rogala ena: Kaj si je pač oče mislil? Sredi popoldneva, v delavnik — pa praznično oblečena! Pride in nič drugega nima povedati kot to, da meh sloni ob peči in da je moka pripravljena — —

Najljubši prostor, kamor Agata goni svoje koze, je še vedno pod Rebrom ob potoku. Race so navajene tega prostora in so že zdavnaj tam, preden Agata prižene koze. Ko jo zagledajo, zaženejo krik in ji nerodno racajo naproti, z starim racmanom na čelu; zato ker vedo, da

Agata nosi kruh s seboj. Kadar pa Agata deli svoj kruh, takrat ga hočejo biti deležne tudi koze. Zlasti kozel — tisti, ki ga je Katinka bila naučila trkati! Silno je nevoščljiv in nasilen. Le šibe se boji, in še ta ga komaj uganja. Kozica Čepa je pa drugače prijazna. Spne se Agati na rame in ji pomoli svoj smrček pred obraz, da si Agata rajši sama sebi pritrga, kot da bi ji ne dala. Pa če eden dobi, so drugi tem nadležnejši. Zato je nazadnje najbolj pametno: en kos na eno stran, drugega na drugo — in tako se razkropé eni sem, drugi tam; eni gagaje, drugi meketaje — —.

Ah, lepo je pod Rebrom ob potoku! Samo Genovefe in Katinke ni več. Kje sta? Jesen je, in šole so se začele. Katinka je gotovo že napravila svojo izkušnjo, ker Franc je siten in jo priganja k učenju. In Genovefa je gotovo že vse lepo pospravila in dela v red v novem Francovem stanovanju. Kaj pa — kadar sta prosti in sta sami med seboj in kvečjemu še Betica zraven? Ali se tedaj še kaj spomnita na svojo Agato? Ako se — potem bodita pozdravljeni! In ako vama pridejo te vrstice v roke — potem bodita tem pristrčneje pozdravljeni!

Gorski:

Zanimive pripovedi profesorja Silvestra.

4. Na morskem dnu.

(Konec.)

Med tem časom, ko sem čakal na vrh od zgoraj, sem imel tudi par minut časa, da sem malo pregledal, kaj vse se vidi na dnu morja. Zakaj tudi moje oči so se bile v zeleni luži toliko privadile, da sem opazil v glavnih potezah vsaj to in ono zanimivost. Ponekod so plavale ljubke podvodne rože, igraje se z raznimi predmeti, ki so jim prišli nasproti. Tu je stal začuden, gledajoč mojo opravo, morski velikan, čudak, ki je dolg več ko meter, pa ga je povečini sama debela glava. Tam so spet drsele na dnu morja počasi naprej velikanske morske šipe s svojimi dolгими, neokretnimi kraki. Za njimi pa so se prav tako mogočno pomikali nič manjši morski raki, oboroženi z neštetiimi kraki, tipalnicami in rožički. Tu spet je pripodil velikan — morski pajek — celo trumo majhnih morskih ribic, ki so bliskovito bežale pred njim. Ondi se je zakadil čudak »melancetus« s svojo velikansko tipalnico za nešteto majhnimi raki, da jim pokaže svojo orjaško premoč, in da si jih nekaj — ako mu bo sreča mila — privoščí za zajtrk. Zakaj taki rački so zanj izborna pečenka. Pa tudi drugih neštetihi pomorskih bitij, med njimi takih, ki se kot iskre svetijo v vodi, bi opazil človek v dnu morja, če bi imel le dovolj časa na razpolago.

Toda meni se je mudilo. Blagajna in z njo tudi dragoceni papirji so že odšli. Treba je še pogledati za ponesrečeno materjo. Torej hitro na delo!

Spet smuknem po strmih stopnicah v medkrov. — Toda gorje! Pozabil sem, da naglica ni nikjer dobra, najmanj pa na dnu morja. Ko sem se namreč prehitro zmotovil po stopnicah v medkrov, se mi je po nesreči zapela vrvica, s katero sem dajal znamenja navzgor, v pokrov odprtine in lop! — zaslišal sem velikanski pok. Pokrov je padel na odprtino, in jaz sem bil v medkrovu ujet.

Lahko si mislite, kako mi je bilo v tem pri srcu. Mrzel pot me je oblił, in kri mi je zastala v žilah. Zakaj vedel sem, če je cev, po kateri mi prihaja zrak, priprta ali celo pretrgana, ni zame več nobene rešitve. Brez zraka vendar ne morem živeti. Hitro se torej spet obrnem po stopnicah navzgor, pa glej — hvala Bogu! — še je ostalo za prst odprtine, in skozi to odprtino vodi cev za zrak še vedno nakvišku. Toda nekaj drugega je bilo. Vrvica, s katero sem dajal znamenja, je bila priprta, če morda ne celo pretrgana. Treba je je bilo odmotati. Zato sem se uprl z vso močjo s svojim tilnikom v pokrov, da ga odmaknem, toda ni šlo. Poizkusim iznova, pa se niti ne gane. Kaj, če je spet tu padel kak zaboj na pokrov? Iznova poizkusim, pa ne gre in ne gre! Ni torej dvoma, da nekaj leži na pokrovu. Toda meni gre za življenje. Zakaj pritisk vode na moje srce in pljuča je vedno hujši, in ne bo dolgo, da obnemorem. Zato poizkušam in še poizkušam, toda pokrov se ne zgane.

Povem vam, da mi ni bilo še nikdar v življenju tako tesno pri srcu kot v tistih trenutkih. Vedel sem, da ni več človeške pomoči zame. Sam si ne morem pomagati; moji tovariši ne vedo, kaj se godi z menoj; in če mi tudi pride kateri pomagat, bo najbrž zame že prepozno — Ni mi ostalo torej drugega kot to, da sem se še zatekel k Bogu in Materi božji. To je bil trenutek v mojem življenju, ko sem obljubil Mariji, Morski zvezdi, da dam naslikati njej v čast spominsko sliko, če mi ona izprosi, da pridem živ na površje. Ako pa ni božja volja, naj pa v njenem varstvu vsaj srečno končam tu doli svoje življenje. Obudil sem tudi popolno kesanje, in priznati moram, da mi je legal ob mislih na Boga in božjo Mater neki mir v srce. Nič več nisem dvomil, da me Marija reši. Zato tudi nisem več brezupno stal na stopnicah in čakal gotove smrti. V nadi, da mi pride od Boga samega gotova pomoč, sem se odpravil po kabinah, da poiščem ponesrečeno mater onih otrok. Ni jo bilo treba dolgo iskati. Že v tretji kabini sem naletel nanjo. Ležala je mrtva na tleh. Sicer pa je bila napravljena kakor na pot in v roki je še mrtva krčevito držala mal ročni kovčeg. Ni bilo dvoma, da so bile v njem vse njene dragocenosti. Iztrgal sem ji ga le s težavo, da ga odnesem njenima otrokoma. Pri tem sem se pa ozrl v njen obraz. Neka žalost je bila razlita po njem. Kdo ve, če ji ni dihnila v lice te žalosti ob uri nesreče misel na njena ljubljena otroka? Zakaj smrt sama ji ni mogla biti tako strašna. Saj je morala biti ta žena dobra kristjana. Sprical je to njen dnevnik, ki je

ležal še odprt na njeni mizi. V njega je zapisovala spomine s svojega potovanja, vmes pa sestavila tudi kako pesem. In tako je stala na zadnji strani dnevnika, zapisana torej najbrž le nekaj ur pred njeno smrtjo, tudi sledeča pesem:

Zamrl je na zahodu poslednji solčni žar,
a z daljnega obrežja odmeva ljut vihar.
Na jadra naša sega le vetrec mil, gorak,
in tihi mir večerni objema prvi mrak.

A ko bo mlado jutro nam sinilo v oči,
naš cilj bo že pred nami — otok prekrasni ti!
Tedaj pa le visoko naj jadra se razpnó
in sidro padí v morje — Bogu pa čast za to!

Prebral sem pesem, in pri tem mi je leglo nekaj težkega v dušo. Še bolj težko mi je pa postalo, ko sem pomislil na svoj položaj. Ali ni mogoče, da tudi mene zgrabi smrt, in sicer prav kmalu, v tej podmorski sobici?

Pa kaj je to? Kaj je zadrdralo? — Kaj ropoče? — Kaj zvoní tako močno, vedno močneje? Ves se stresem, pozabim na vse drugo in planem iz sobe na hodnik. Pa tudi tu zvoní in zvoní vedno močneje, vedno glasneje. Kaj vendar pomeni to zvonjenje? Ali so vstali mrtvi, potopljeni? Čemu neki? Tudi živih ljudi ni tu doli. Ali varam samega sebe? Zvonjenje more prihajati le od pravih, s človeškimi rokami narejenih zvonov! Treba torej, da zadevo natančneje preiščem.

Zaobrnem se nazaj v kabino. Tu bulim in gledam semintja, gor in dol. In res! Glej, tam na steni je ura! Njeni kazalci se še premikajo. Kaj pa, če ima v sebi tudi kako zvonilo? Poslušam. Res! Od tam prihajajo glasovi. Zdaj mi je stvar povsem jasna. Pozabil sem bil, da sem sredi vode. Voda pa jači in množi valovanje zvočnih glasov. Nič čudnega torej, da sem slišal tako močno zvonjenje, da mi je kar glušilo ušesa. »Ah! Ti ropotulja stara ti!« sem se zjezil nad uro in njenim zvonjenjem. »Da imam čas, na drobne kosce bi te zdrobil in strl, ker si mi naredila tak strah.« Toda meni se mudi, mudi! Zakaj moči mi pešajo, zrak pohaja, štete so mi minute... Kri mi pritiska v glavo, noge so težke, iz nosu mi kaplja kri, v glavi se mi vrtí... Z vso silo pograbim dnevnik na mizi in kovčeg ponesrečene gospe, pa hajdi spet nazaj iz sobe... Že se primotovilim do stopnic, ki peljejo v nadkrov... Toda — o Bog! Sapa mi pohaja, v glavi se mi vrti, pred očmi mi postaja temno, vse se mi vidi po dvoje... Nič več ne morem naprej... Padem na stopnice... Onemorem...

Vendar dolgo ni mogla trpeti ta moja nezavest. Zakaj spet mi je bilo, kot da me je nekdo udaril z močnim železnim drogom po glavi. Tako mi je zašumelo, da sem se hipoma vzdramil. S težavo sem se vzravnal in iznova poslušal. Zvonjenje še ni bilo utihnilo, pridružil se mu je le še grozno razbijanje... Pozneje sem šele spoznal, odkod vse to... Prišla mi je bila namreč pomoč od zgoraj. Moji tovariši so spo-

znali, da se mi je morala pripetiti nezgoda, ker ne dam na vsa njih znamenja nobenega odziva več. Zato so mi poslali na vrvi privezanega štipka Rajića, da me reši. Le-ta je torej razbijal nad pokrovom, ki mi je bil zaprl pot v nadkrov. S silo je prekucoval in valil zaboje, ki so bili padli na pokrov, da mi ga odpre. Že se mu je toliko posrečilo, da je vtaknil močan železen drog pod koprov, da ga dvigne, in tedaj je zahreščalo in zaškripalo, in prav hreščanje je moralo biti, ki je mene zbudilo iz nezvesti! Zakaj stokrat in še večkrat je močnejši odmev vsakega glasu v vodi kot pa zgoraj na zraku.

O, kako sem se razveselil prijatelja! Na mestu bi bil padel predenj in se mu zahvalil, če bi bil mogel in če bi bil čas zato. Pa ni šlo... Le najine oči so se srečale... Potem pa me je tovariš zgrabil čez pas in kar najhitreje je pritrdil na mojo obleko močno, debelo vrv, dal z drugo manjšo vrvico znamenje svojim tovarišem, in pričela se je moja vožnja na suho. Tovariši zgoraj v čolnu so nategnili vrvi, in začel sem se premikati navzgor. Še se spominjam, da sem v svoji roki krčevito stisnil kovčeg ponesrečene gospe, potem me je pa spet obšla omedlevica, in nič bi vam ne vedel povedati, kakšen je bil konec te moje vožnje. Pozneje so mi pač povedali moji tovariši, da so me potegnili takorekoč mrtvega v čoln. Zakaj zrak in moči so mi bile v vodi popolnoma pošle. Dolgo časa so izvajali nad menoj umetno dihanje in mi dajali konjaka, preden sem začel sopsti in sem odprl oči. Prve besede, ki sem jih izpregovoril, so bile: »Hvala vam, tovariši, za rešitev! Hvala pa tudi Materi božji. Če bi se sinoči njej ne bil priporočil, kdo ve, ali bi bil danes še živ? Vse dni ji bom hvaležen.«

»Prav imaš,« mi je odvrnil stari Cook. »Nikar pa ne pozabi hvaležnosti tudi štipku. Z nevarnostjo lastnega življenja te je otel gotove smrti. Če bi njega ne bilo, bi najbrž nam ne bilo prišlo na misel, da se ti slabo godi tam dol v vodah. On nas je opozoril na nevarnost in se je tudi takoj javil, da te gre iskat. In rešil te je, pa ne le tebe, ampak tudi one važne listine, ki si jih ti pozabil vzeti ponesrečenemu portugalskemu odličnjaku. Skoraj bi bil pri tem sam izgubil svoje življenje.«

Hvaležen sem ponudil prijatelju roko, hkrati sem se pa ozrl po otrocih ponesrečene gospe. Stala sta na drugem koncu čolna, in zdelo se mi je, da ju tolažita sestra in portugalski poslanik. Ko pa sta opazila, da se gibljem in govorim, tedaj sta od veselja zavriskala. Njiju glas pa mi je spričal, da sta bila tudi onadva v skrbeh zame in da mi ostaneta hvaležna. In res! Otroka in poslanik sta se mi približala. Vsi so mi podali roke in mi čestitali, da sem ostal živ. Poslanik pa je še posebej pristavil: »Hvala vam in vašemu prijatelju! Bali smo se za vaju, toda zdaj upamo, da bo vse dobro. Plačaj vama Bog, mi pa vam plačamo, kakor hitro pridemo na suho.«

Tako je rekel poslanik in ni lagal. Brž ko smo prišli do otoka s svojim čolnom, je odštel meni visoko vsoto denarja za rešene spise in posebno nagrado še mojemu prijatelju. Oba sva bila zadovoljna in ve-

sela. Jaz pa sem porabil prvo priliko, ki se mi je ponudila, da sem dal v znak hvaležnosti do Matere božje, ki mi je brez dvoma v prvi vrsti pripomogla, da nisem končal na morskem dnu, nekemu italijanskemu slikarju naslikati sliko Matere božje — Morske zvezde.

»In zdaj glejte, dečaki!« tako je končal profesor Silvester onega zimskega večera svojo pripoved o Tomu Rajčeviču, »tista slika je ravno tale, ki je videti tukaj na steni. Tomo Rajčevič jo je izročil v varstvo mojemu očetu. Ko je pa nedolgo potem Tomo umrl, mu jo je pa celo zapustil v prijazen spomin. Oče pa jo je izročil meni s posebnim naročilom, naj jo skrbno čuvam. To sem doslej tudi storil in bom še dalje. Le eno stvar bi vam za danes še omenil, namreč to, kako rešiti ponesrečenca z umetnim dihanjem, o katerem ste poprej slišali in kar boste morda še tudi vi potrebovali kdaj v življenju. Ponesrečenca treba položiti vodoravno na hrbet, le pleča naj mu bodo malce podložena. Poklekni potem kdo ob koncu njegove glave, primi za roke pod komolci in jih dvigni preko glave. Nato deni roke spet v prejšnjo lego tako, da jih pritisneš ob koš. Ko si ponesrečencu dvignil roke, se je razširila prsna votlina in potegnila vase zrak. Ko si pa z rokami stisnil koš, je šel zrak spet iz nje, kakor pri vsakem vzdihljaju. To ponavljaj v minuti približno šestnajstkrat. Tu in tam seveda malo ponehaj, da vidiš, ako pljuča že sama dihaajo. Ako ne, nadaljuj umetno dihanje po več ur, za kar je treba seveda več oseb. Ko pride nesrečnik k zavesti, daj mu piti močne črne kave ali konjaka. Tako, otroci, se izvede umetno dihanje. Uporabite v življenju to, kadar naletite na kakega človeka, ki je zmrznil, ki se je utopil, se obesil ali zadušil. Če je še življenje v njem, ga na ta način gotovo obudite. Zdaj pa z Bogom za danes! Brez koristi me niste poslušali.«

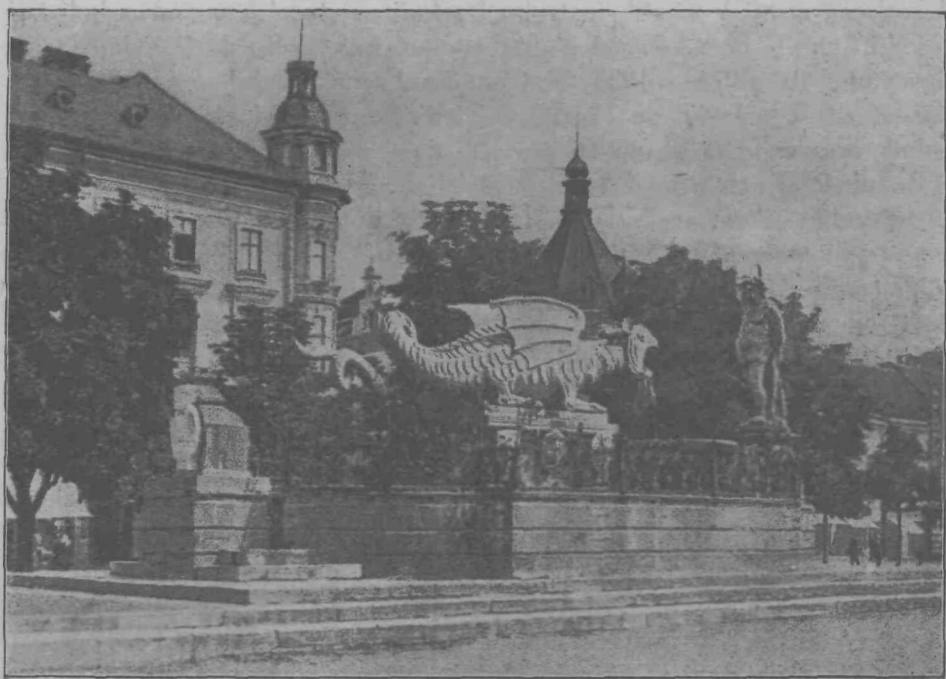
Fr. Silvester:

Ovčice na Nánosu pase pastir . . .

*Ovčice na Nánosu pase pastir,
piščalka mu pesem prepeva
in moti tajinstveni gorski mir,
da daleč po šumah odmeva.
Priroda je vstala, brsti, zeleni
in vzbuja planinske cvetice,*

*njegovo srcé pa ihti, krvavi
kot duša, obsojena v vice. —
Iz dálje tolaži ga Triglav očak:
Boš svóbodne vžíval še čase,
če vero ohranil Slovenec bo vsak
v Boga, v domovino in — váse.*

»Lintvern« na Novem trgu v Celovcu.

Korotanski:

Naš zaslužnjeni svet.

3. Izlet po Slovenski Koroški.

e se usedemo v Prevaljah v Mežiški dolini na vlak, smo čez malo časa že v Avstriji. Vlak se ustavi v Pliberku. Pliberk je malo, prijazno mestece pod široko Peco. Okrog Pliberka bivajo samo Slovenci, in tudi Pliberčani vsi znajo slovensko. Nad mestom se dviga mogočen grad grofa Turna. Dober četrť ure od Pliberka v smeri proti Dravi stoji na griču lepa romarska cerkev pri Božjem grobu.

S Pliberka vozi vlak mimo Šmihela in nato skozi širen borov gozd Dóbrovo. Kmalu smo v Sinčivasi. Tu je tudi postaja za Velikovec, ki je še eno dobro uro oddaljen od kolodvora. Cesta iz Sinčevasi na Velikovec vodi čez lesen most preko Drave, ker leži Velikovec že na severnem Dravskem bregu. Velikovec ima okrog 2500 prebivalcev in je središče Podjunske doline. Vsako sredo je tam dobro obiskan tržni dan. V mestu je tudi meščanska šola. Velikovčani so po rodu skoro vsi Slovenci, a po mišljenju Nemci. Znajo slovensko, a prezirajo slovenski jezik in hočejo biti bolj nemški nego Nemci sami. Takih ljudi je mnogo na Slovenskem

Koroškem, zlasti v mestih in trgih. Pa tudi na deželo se vedno bolj širi nemški duh. Ti nemško misleči Slovenci so bili vzrok, da je zmagala pri glasovanju 10. oktobra 1920 Avstrija. Za Avstrijo je bilo oddanih 22.000 glasov, za Jugoslavijo pa 15.000. Od tedaj so koroški Slovenci brez narodnih pravic. Imajo samo to pravico, da smejo plačevati visoke davke in da smejo doma in med seboj govoriti slovensko.

V velikovškem predmestju Št. Rupertu stoji slovenska Narodna šola, a je že od nesrečnega glasovanja 1. 1920 dalje zaprta. Nemške koroške oblasti ne pustijo, da bi se ondi začelo s poukom.

Dve uri od Velikovca je trg Grebinj pod Svinjsko planino. Blizu Grebinja je župnija Grebinski Klošter, kjer je bil nekdanj samostan. V Kloštru sta dve mogočni lepi cerkvi in prostorno samostansko poslopje.

Najvišje-ležeča župnija v velikovski okolici so Djekše, 1160 m visoko. Z Djekš je krasen razgled na Karavanke, na Kamniške in Julijske planine. Djekše so najsevernejša slovenska župnija na Koroškem in ležijo skoro tako visoko proti severu kakor mesto Št. Vid ali Št. Andraž v Labudski dolini. Cerkev in pokopališče sta obdana z visokim obzidjem, ki je nekoč služilo kot obramba proti Turkom. Podobno obzidje imata tudi sosedni gorski župniji Kneža in Krčanje.

Iz Sinčevasi vozi ozkotirna železnica v Železno Kaplo. Železnica vozi mimo Doberlevasi, kjer je bil nekdanj velik benediktinski samostan, in mimo Reberce, kjer je tovarna za papir. Železna Kapla je precej velik trg in leži že čisto med gorami. Iz Kaple pelje lepa cesta čez Jezerski vrh na Jezersko in dalje v Kranj. Na vrhu Jezerskega vrha je zdaj državna meja med Avstrijo in Jugoslavijo.

Pa pustimo Sinčovas in peljimo se dalje proti Celovcu. Na jugu vidimo mogočni Obir in še višji Grintavec in njegove sosede. Vlak se ustavi. Na desni so Tinje z mogočnim samostanom, ki je pa prazen. Čuditi se moramo, koliko samostanov je bilo nekoč na Slovenskem Koroškem: v Grebinskem Kloštru, v Doberlivasi, v Tinjah, v Vetrinju, v Št. Jakobu v Rožu, v Podkloštru v Ziljski dolini, zdaj pa ni nobenega več. Koliko samostanov pa ima n. pr. nemška Labudska dolina! V Št. Pavlu benediktinski, v Št. Andražu jezuitski, v Vošpergu frančiškanski samostan. In vendar je Labudska dolina petkrat manjša kot Slovenska Koroška.

Tinje so že na severnem bregu Drave. V bližini, južno od Drave, leži ljubko Klopinsko jezero. Vlak zdrdra čez Dravo, in kmalu smo v Grabštajnu. Daleč proti severu sama rodovitna ravnina, sama lepa slovenska zemlja! A kako dolgo bo še slovenska? Še eden, dva rodova, in vse bo ponemčeno: Grabštajn, Podkrnos, Žrelec, Zakamen, Vetrinj, Pokrče, Št. Tomaž, Timenica, Št. Lipš, Šmilhel, Otmanje...

Še ena postaja, in v Celovcu smo. Lepo mesto! Po lepi kolodvorski ulici nas pripelje električna železnica na Novi trg. Tam stoji slavnj celovski »lintvern«. Orjaški mož ga pobija z mogočno gorjačo. Pravljica pripoveduje, da se je tam, kjer stoji zdaj Celovec, razširjalo nekdanj pusto in divje močvirje. Večna megla je ležala nad močvirjem, in kdor je zašel

v to neprodirno meglo, ga ni bilo več nazaj. Zdaj pa zdaj je izginilo kako govedo od čred, ki so se pasle v bližavi ob pobočju gorâ, in nihče ni vedel, kam. Ob času hudega vremena pa se je slišalo iz močvirja zamolklo rjojenje in strašno renčanje. Nihče si ni upal nad grozovito pošast, ki je bivala v tem močvirju.

Tedaj pa je dal napraviti deželni knez, ki je bival v Krnskem gradu, ob robu močvirja močen stolp. Od tu so opazovali pošast. Bil je velikanski zmaj s perutnicami in ščitom pokrit. Otvezli so na železno verigo tolstega bika in pritrdili nanj mogočno, zakrivljeno ostro železo. Bikovo rjojenje je napolnjevalo ozračje, in kmalu je planil nanj zmaj. Ostro železo se je zmajem zadrlo v žrelo, od bolečin je pošast skrivila rep v mogočne kolo-barje in je zasadila kremlje biku globoko v trebuh. Tedaj so priskočili možje in z železnimi kijmi so pobili pošast.

Močvirje so izsušili, in ondi, kjer se je vršil boj z zmajem, je nastala mirna vasica, najstarejša naselbina na mestu sedanjega mesta Celovec.

Celovec je središče Slovenske Koroške. V Celovcu sicer nima naš jezik nobenih pravic ne v uradih ne v šolah ne v cerkvah, vendar slišimo v Celovcu mnogo slovenskega, zlasti ob četrtkih, ko je tržni dan, in pridejo v mesto slovenski okoličani, slovenski Podjunci in Rožani.

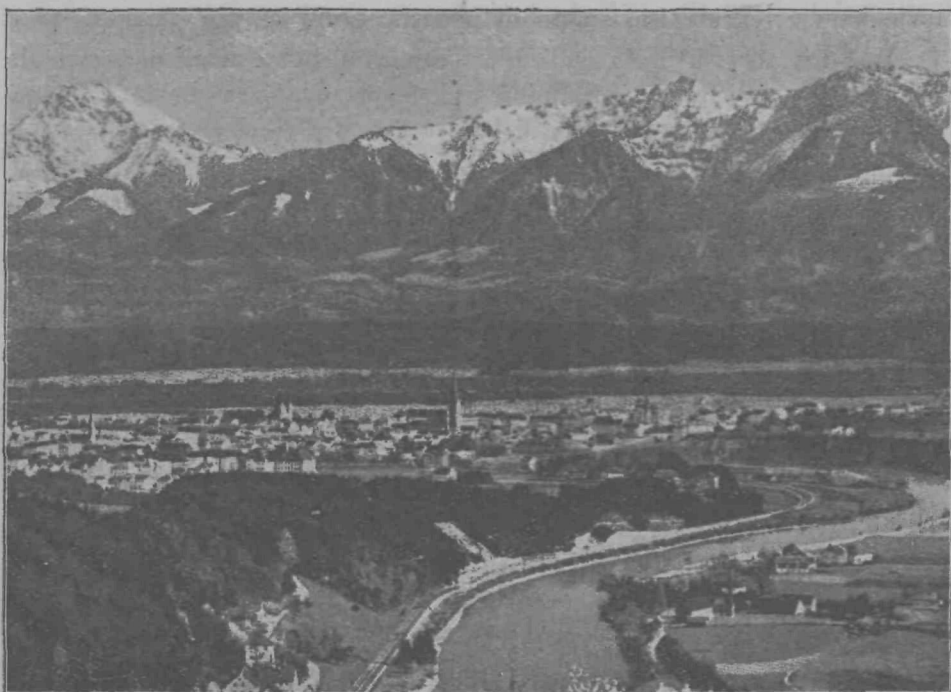
Eno uro od Celovca je Vrbsko jezero. Do jezera vozi električna železnica. Vrbsko jezero je najbolj obiskano koroško jezero. Obrežje je posuto z vilami. Južna železnica vozi iz Celovca proti Beljaku prav ob severnem bregu jezera. Tu ležijo krasna letovišča: Kriva Vrba, Poreče, Vrba. Na južni strani jezera pa Otok s starodavno cerkvijo in Ribnica. Vsi ti kraji se zelo hitro ponemčujejo; še par desetletij, in prelepa okolica Vrbskega jezera bo popolnoma nemška. Severno od Vrbe, v hribih med Vrbskim in Osojskim jezerom, so Kostanje, trdna slovenska župnija.

Od Vrbe se vozimo dalje proti Beljaku mimo Lipe, Podravelj, Skočidola, Domačal, Jezernice in — v Beljaku smo.

Beljak ima okrog 25.000 prebivalcev in zelo hitro narašča. Ima tri lepe cerkve in je važno križišče železnic. Ob sklepu leta 1918. so bili Beljačani popolnoma prepričani, da mesto zasedejo jugoslovanske čete. Nabili so po mestu že lepake, naj ostane v slučaju prihoda Jugoslovanov prebivalstvo mirno. V tistih odločilnih tednih sta bila Celovec in Beljak takorekoč na krožniku pred nas postavljena, a mi nismo segli po niju. Zanašali smo se na druge in smo potem izgubili vse skupaj. Kakšna neprecenljiva škoda!

Skozi Beljak teče Drava, blizu Beljaka pa se v Dravo izliva Zila, ki priteče iz Ziljske doline. Onkraj Zile, pičlo uro od Beljaka, leži lepa slovenska župnija Marija na Zili. Lepa slovenska župnija, ki se pa vsled bližine mesta hitro ponemčuje. Tukaj je mnogo let pastiroval gospod župnik in pisatelj Ksaver Meško, ki ga tudi naročniki in čitatelji »Vrtca« dobro poznate. Zdaj je na Zili nemški župnik, tudi trirazredna ljudska šola je popolnoma nemška.

Iz Celovca vozi proti jugu vlak v Rož. Mimo Vetrinja, kjer je v nekdanjem samostanu zdaj tovarna za sukno, in Žihpolj z mogočno, lepo, dvostolpno cerkvijo, zdrči vlak pod Humperškim gradom proti Dravi. Ustavi se v Svetnivasi, ki spada pod župnijo Kapla v Rožu. Iz Svetnevasi vozi lokalna železnica na Borovlje. Borovlje so lep trg z osemrazredno ljudsko, meščansko in puškarsko šolo. V Borovljah tudi delajo puške. Tu je tudi tovarna za železnino. Borovlje, pred 20, 30 leti še popolnoma slovenske, so zdaj že celo ponemčene. Glavni vzrok so šole, ki so vse popolnoma nemške. Danes govorijo skoro vsi otroci v Borovljah le nemško, stari ljudje pa niti nemško ne znajo. Tako hitro napreduje v zadnjem času na Koroškem ponemčevanje; zlasti, kjer je veliko šol.

Beljak z Jepo (2143 m) v Karavankah.

Dobri dve uri nad Borovljami pod Košuto leži lepa, trdno slovenska vas Sele. Mimo Borovelj vodi državna cesta na Ljubelj in dalje na Tržič.

Iz Svetne vasi nas pelje vlak mimo Št. Janža na Bistrico. Tam je tovarna za železnino. Pol ure od Bistrice so Sveče, rojstni kraj znanih koroških rodoljubov Einspielerjev. Nasproti Svečam, že na levem bregu Drave, v hribih, leži trdna slovenska župnija Bilčovs. Med Dravo in Vrb-skim jezerom so Hodišče z dvema Hodiškima jezeroma.

Če se peljemo z Bistrice v Rožu proti Beljaku, pridemo mimo Podgorij, ki ima mogočno romarsko cerkev, v Podrošco. Podrošca je postaja za veliko župnijo Št. Jakob v Rožu, kjer je župnikoval znani koroški

rodoljub gospod Ražun, ki je postavil v Št. Jakobu slovensko Narodno šolo. Tudi ta šola je že izza časov glasovanja sem zaprta.

Iz Podrošče vozi železnica skozi 8 km dolgi predor na Gorenjsko. Ta predor je zdaj meja med Jugoslavijo in Avstrijo.

Iz Št. Jakoba imajo že bližje v Beljak nego v Celovec. Železnica vozi mimo tihega Baškega jezera. Pol ure od jezera pod Jeko (kakor koroški Slovenci imenujejo Kepo) je župnija Loče, kjer je sezidal župnik Lajčaher z zlatom, ki ga je baje kopal v Jeki, velikansko cerkev, šolo in župnišče.

Mimo Štebna in Malošč ter Beljaških toplic se pripeljemo v Beljak.

Iz Beljaka vozi železnica mimo slovenske Brnice in Št. Lenarta na Podkloster. Od tam teče ena proga dalje po Ziljski dolini, druga pa se odcepi in pelje v Kanalsko dolino.

Obiščimo še ti dve slovenski dolini.

Ziljska dolina je do trga Šmohorja vsa slovenska. Blizu Šmohorja, na Brdu, je doma stari bojevniki za pravice koroških Slovencev, Franc Grafenauer.

V Ziljski dolini se pripoveduje pravljica, da je stalo pred davnim časom na vznožju Rižkega vrha (Reißkofel) v Ziljski dolini mesto Riže. Nekoč so šli trije meščani tega mesta po opravkih čez gore v sosedno dravsko dolino. Srečali so starega pastirja, ki jim je pripovedoval, da je videl na vse zgodaj tri tuje moše s klobuki na tri konce in z dolgimi meči. Skrivaj da je poslušal njihov pogovor. Pogovarjali so se, da je Bog sklenil pokončati mesto Riže zaradi brezbožnosti in hudobnosti meščanov. Tuji mošje so potegnili meče, jih zavihтели na vse strani, so vsekali z meči ob tla in izginili.

Tako je pripovedoval stari pastir. Trije meščani pa so se mu smejali in mu rekli, da vidi pri belem dnevu strahove.

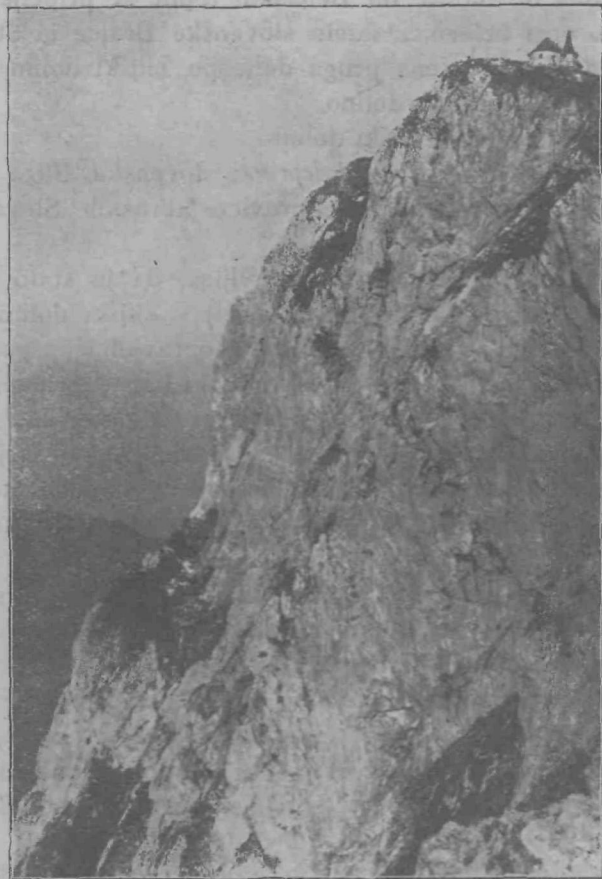
Čez dalj časa so se vračali spet domov. Ko so prišli na mesto, koder so prvič mogli spet videti v dolino, so postali trdi od strahu. Vsa dolina je bila opustošena, vsa pokrita z gruščem, kamenjem in skalovjem. Brez sledu je izginilo lepo mesto Riže. Trije meščani so si pulili lase, so jokali in zdihovali, kajti izgubili so vse. Potem so obrnili Ziljski dolini hrbet in šli po svetu.

Zgodovina nam pripoveduje, da je v resnici zadela predavnimi stoletji Ziljsko dolino strahovita nesreča. Bilo je leta 1348., 25. januarja ob štirih popoldne, ko je obiskal naše kraje strašen potres. V Beljaku so se podrle vse zidane hiše, samo lesene so še ostale. V glavni cerkvi Sv. Jakoba so bili ljudje ravno zbrani pri službi božji, ko je zabučal potres, cerkev se je podrla in pokopala vernike pod razvalinami. Potem je izbruhnil v mestu požar, ki je uničil vse, česar še ni pokončal potres. Podrlo se je tudi mnogo gradov. Močno je bil poškodovan tudi Trbiž v Kanalski dolini.

A najhujša nesreča je zadela Ziljsko dolino. Vsled potresa se je odtrgalo južno pobočje mogočnega Dobráča (2167 m) in med silnim gromenjem zdrčalo v dolino. V dolžini 10 km je odtrgana gorska plast pokrila

gozdove, travnike in polja, vasi, cerkve in gradove. Od Podkloštra do Čajne je bilo pokopanih pod prstjo in kamenjem 17 vasi, 9 cerkva in 3 gradovi. Odtrgana gorska masa je zajezila tek reke Zile, nastalo je celo jezero, ki je poplavelo še 10 nadaljnjih vasi. Pozneje si je voda spet izkopala strugo, a dolina v tem okolišu je ostala močvirna do današnjega dne.

Ziljska dolina, kolikor je je slovenske, ni posebno rodovitna, ima pa lepe planine. Ziljani imajo lepo živino (govedo) in lepe konje. Na teh konjih jezdiijo postavni ziljski fantje ob cerkvenih sejnih in zbijajo lonec.

Dobrač na Koroškem od južne strani,
kjer se je l. 1348. odtrgala gorska plast.

Ob teh dnevih plešejo pod lipo, preden pa začnejo ples pod lipo, vsakokrat zapojejo pred začetkom plesa sveto pesem. Tudi imajo slovenski Ziljani navado, da opravljajo hišne molitve kolikor mogoče pod milim nebom. Posebno ob poletnih večerih je pogosto videti celo družino zbrano v sadnem vrtu, kjer klečijo in glasno molijo svojo večerno molitev. Ziljani imajo svojo posebno slikovito narodno nošo.

Manjša nego Ziljska je Kanalska dolina. Kanalska dolina spada zdaj pod Italijo. Dolina ni rodovitna, prebivalci so bolj revni. Znanje so ka-

nalske ovce. Posebno pa je znana Kanalska dolina vsled nekdanje sloveče božje poti, Svetih Višarij. Med vojno so bile Sv. Višarje pokončane, cerkev je pogorela.

Pod Sv. Višarjami je Trbiž, dve uri od Trbiža pa Rabelj, kjer kopljejo svinec. Kakor ima Ziljska dolina svoje Preseško jezero, tako ima tudi Kanalska dolina svoje jezero. To je tiho, idilično Rabeljsko jezero. Pravlјica pripoveduje:

Pred davnimi leti je bila v kotlini, kjer je zdaj jezero, prijazna vasica, obdana od rodovitnih njiv in travnikov. Ker se je pa prebivalcem vasice godilo predobro, so postali ošabni in trdosrčni proti svojim bližnjim. Če je potrkal siromak na njih vrata, so ga brez usmiljenja napodili od hiše.

Nekoč je prišla v vas revna neznāna žena z ljubkim otrokom v naročju. Prosila je od hiše do hiše za kruh in prenočišče, pa nikjer ga ni dobila. Vsa premražena in lačna je stala na dežju in vetru in tožila: »Jaz zaslužiim, da me podijo od hiš, a kaj je zagrešil nedolžni otrok, da ne najde usmiljenja?« Svetle solze so ji kapale iz oči, in že je hotela prenočiti pod milim nebom, kar zagleda zunaj vasi borno kočo. Tja se napoti, in česar je zastonj iskala pri bogatih ljudeh, najde pri siromaku: vzeli so jo pod streho in jo po svojih močeh pogostili. Ponoči pa je nastala silna nevihta. Deževalo, bliskalo in gromelo je, kakor bi bil sodnji dan. Res je bil sodnji dan za trdosrčne vaščane. Ko so drugo jutro v koči vstali, tujke ni bilo več; ondi pa, kjer je prej stala vasica, je bilo jezero. Bog je kaznoval trdosrčne ljudi. Tako je nastalo Rabeljsko jezero.

Na konci smo. Ogledali smo si prelepo našo Slovensko Koroško. Mladi čitatelji, ali nima prav gospod pisatelj, ko piše o Koroški: »Krasna je tako, da jo srce mora ljubiti in oboževati.« Ali morete razumeti ono gospodično, ki je bivala le eno leto na Koroškem, a je morala po nesrečnem glasovanju zapustiti Koroško in je potem pisala: »Ne morete si misliti, da je mogoče tako ljubiti, skoro oboževati kakšen kraj in ljudi, kakor jaz ljubim Koroško in ljudi, v katerih sredi sem se počutila kakor doma. Tako rada sem jih imela in ne morem jih pozabiti. Sinoči sem spet sanjala o Koroški. Zjutraj sem si mislila, kako rada bi poletela v B. (kjer je bivala na Koroškem) in kogar znanih bi prvega srečala, bi mu padla okoli vratu in se mu razjokala na prsih, in sama bi ne vedela, ali naj bi bile to solze sreče ali žalosti.«

In kaj pravite vi, mladi prijatelji in prijateljice »Vrtca«, ali naj ostane ta lepa, ta naša Koroška za nas vedno izgubljena?

Življenje!

olgo smo je čakali, pomladi. Zvončki so ji zvonili v pozdrav, trobentice pele pesem o življenju, ptičji rod je že v ranem jutru žvižgal in gostolel kakor za stavo, in otroci — no, ti so pa pometali škornje in drugo zimsko navlako za peč in pod klop ali znesli pod streho, samo da se več niso spominjali zime.

Na konju je prijahal pomladni vitez, sv. Jurij, in oznanil: »Zdaj bo pa prišla!«

Njegova beseda pa tudi nekaj velja. Zakaj on, Jurij, ki je zmagal strašnega ogenj bruhajočega zmaja in rešil kraljevi hčerki življenje, on se tudi ne boji strupenega zimskega zmaja. Glavo mu odseka (glava je pa črka z!) in pošastni mrzli zimski zmaj postane lepi rajski maj.

Maj! To je pravi pomladanski mesec. To je mesec cvetja in petja in življenja! Marico vprašajte, če ni res!

Toda nekam otožna se nam zdiš? In tisto črne krilce ni nič kaj primerno za živocvetoče lice, za tvoje kodraske laske? Kaj pa pomeni to? — Kaj se je zgodilo? — Ali je to resnica? — Saj to ni mogoče! — Te zadnje tedne se je to zgodilo? Da mamice nimaš več? Da je umrlo življenje tvojega življenja? Reva, reval!

»O, prvi pomladanski cvet,
pozdravljen bodi tisočkrat!
Pogledal komaj si na svet
in že bi te odtrgal rad.
Nemilo smrt ti pač zadam,
a rešim te nevarnih dob.
In kam naj nesem te? Ah, kam?
Na materin samotni grob.«

Marica! Plakala bi s teboj... Ti reval!

A prav ravnaš. Cvetja na materin grob! Tudi na grobovih naj se budi in živi življenje!

A jih vidimo, slišimo jih, ki pravijo: »Vnanjost! Naj cvet premine, kamor ga je Bog zasadil!«

Ledenjaki! Ali ne privoščite siroti par hipov sreče, nekaj tolažilnih trenutkov? Saj nima kdo ve kaj dati, a dá to, kar je v naravi za njeno srce najdražje: prvi pomladni cvet. Ali res vidite v tem šamo vnanjost? Ko bi vi videli v duše in srca zapuščenih, bi sodili drugače.

Marica! Ljubimo cvetke, a ti jih privoščimo, če se ti ob tem daru spet malo utolaži srce in oživi duša v spominu za mrtvimi. Ves log naj bo tvoj, ves gozd in vsi vrtovi in cvetličnjaki, če ti morejo le malo nadomestiti — mater!

»Kam? — Na materin samotni grob.«

Iz zgodovine kranjskih trgov.

9. Mokronog.

(Nadaljevanje.)

Mokronoška okolica (kakor Rádeška) je spadala v 11. stoletju h Karantanski marki, ki se je razprostirala med Savo in Dravo. L. 1016. je bila last Seliških gospodov. (Breže-Seliče = Friesach-Zeltschach). Iz tega rodu je bila tudi blažena Hema, grofica krška. Imenuje se krška grofica po Krški grofiji z glavnim gradom Seliče. Njenemu dedu ali pradedu Svetopolku je dal cesar Arnulf (888 do 899) okrožje Breže in Krško grofijo. Rojstvo Hemino stavijo poročila navadno v leto 983. V mladosti je bila zgled krščanske device, odlikujoča se v zlahtnih čednostih. Zasnubil jo je mejni grof v Savinjski marki, Viljem po imenu. Njegov ded je bil Volkun, ki je imel poleg prostranih koroških zemljišč v last še tudi okolico rajhenburško in krško. Vsa ta posestva so se potem združila v rokah zakonske dvojice grofa Viljema in Heme.¹ Nekako okoli leta 1016. pa je izgubila Hema svojega soproga Viljema. Pobožni grof se je namreč napravil po zgledu mnogih kristjanov na božjo pot v Rim. V preprosti spokorni romarski obleki je hodil peš, brez spremstva. V Rimu je opravil svojo pobožnost, počastil sv. očeta in se vrnil proti domu. Ko je bil že v svoji grofiji, ga je pa napadla huda bolezen in v par dneh spravila s sveta. Pobožna grofica Hema se je poslej pečala le bolj z vzgojo svojih sinov, s pobožnimi vajami in vršila obilo dobrih del. Zgraditi je dala na svoje stroške tudi celo vrsto cerkvâ. Plemenita grofica v tem oziru ni pozabila tudi svojih podložnikov na Dolenjskem. Dala je podreti staro leseno ali slabo zidano cerkev svetega Ruperta, kjer je bila takrat že duhovnija za dolino ob Mirni kot misijonska postaja. Po dolini Mirne se je raztegal posestvo Seliških, središče je bilo Škrljevo. Tu so stanovali Seliški grofje, kadar so prihajali v naše kraje. Od tu jim ni bilo daleč v Celje, v središče Savinjske marke. Iz Savinjske doline so prihajali čez most nad sedanjim Zidanim mostom na desni breg Save in od tukaj dalje ob Savi do vode Mirne, od koder je vodila cesta čez hribe blizu Novega grada na Mokronog in mimo Škrljevega na Trebnje, kjer se je strnila z glavno cesto proti Ljubljani.

Leta 1036. se je uprl Adalbert Eppensteinec cesarju Konradu II., ker mu je odvzel koroško vojvodstvo leta 1035. in naklonil Konradu II. Frankovskemu. Na čelu cesarske stranke sta stala Viljem II. in Hartvik, sinova grofice Heme. Njima podložni rudarji okoli Brež in Selišč so bili pa privrženci Adalbertovi. V boju, ki se je vnel, sta padla oba brata. Ko je Hema zvedela o smrti svojih sinov, je hitela iz dolenjih krajev (iz Dolenjske) domov. Mudila se je takrat na Škrljevem ali v Mokronoškem

¹ Prim.: Schumi, Archiv II, 36.

gradu. Pot, po kateri je hitela leta 1036. domov, je vodila iz Trebnjega skozi Ljubljano, Kranj in Ljubelj na Koroško.

Po smrti mladih grofov je postala Hema lastnica vsega posestva. Ker ni imela dedičev, je naklonila vse ogromno premoženje dobrodelnim namenom. Napravila je dve veliki ustanovi, ki sta bili za cerkveno življenje med Slovenci izredne važnosti. Z volilom grofinje Heme je bil ustanovljen sloveči benediktinski samostan v Admontu na Štajerskem. Tega je ustanovil solnograški nadškof Gebhard leta 1074. po smrti grofice Heme.

Še večjega pomena je pa postala pozneje druga njena ustanova, nunski samostan v Krki na Koroškem. Cerkev Matere božje in samostan v Krki je posvetil 15. avgusta 1043. — na Veliki Šmaren — solnograški nadškof Balduin. Grofinja Hema je isti dan sama sprejela redovno obleko. Prej je pa izročila samostanu vse premoženje, kar ga ji je še preostalo, med drugimi Škrljevo v dolini Mirne na Dolenjskem.

Grofinja Hema je umrla 29. junija 1045. v krškem samostanu. Kasneje je bila uvrščena med blažene, ter jo ljudstvo še danes časti, po Gorenjskem posebno v rudarskih krajih, po Dolenjskem pa živi v spominu ljudstva okoli Šent Ruperta in Mokronoga. Pripovedujejo namreč, da je Hema ustanovila v Mokronogu ženski samostan, ki so ga pozneje odpravili. A to ni verjetno.² V Mokronoškem gradu so hranili dolgo časa tudi neki šolen, češ, da ga je nosila blažena Hema. Ta šolen so strokovnjaki pregledali in mu prišteli poznejšo dobo. Tudi ni bila to noša naših in sosednjih avstrijskih krajev, ampak noša gizdavih Benečank iz 16. stoletja.³

Nunski samostan v Krki je bil za razvoj cerkvenih razmer na Slovenskem posebno važen. V darilni listini, s katero je grofica Hema podelila svoje premoženje novemu samostanu, je sicer prepovedala, porabiti je za svetne namene, vendar je pustila solnograškemu nadškofu prostost, da sme po svoji previdnosti porabiti darovana zemljišča za kakšno drugo cerkveno ustanovo. Solnograški metropolit Gebhard je namreč želel ustanoviti v prostrani nadškofiji posebno škofijo za Slovence.

Valvasor pove — kakor že omenjeno — da je ustanovila Hema v mokronoškem gradu nunski samostan, ki je bil pozneje odpravljen. Stvar je bila pa drugačna. V Mokronogu ni bilo nikdar nunskega samostana, pač pa se je pozneje dogodek z nunskim samostanom na Krki prenesel na Mokronog. Leta 1066. se je hotel namreč cesar Henrik IV. (1056—1106) iznebiti svoje soproge Berte. Na svojo stran je pridobil mogunskega nadškofa Siegfrieda in krški samostan z bogatimi darovnicami. Nadškof naj bi izposloval za protiuslugo v Rimu dovoljenje, da sme odsloviti svojo ženo in vzeti drugo; prednica krškega samostana Himmzila pa je bila pripravljena cesarico Berto kot jetnico sprejeti v samostan in jo

² Valvasor, XI. 394.

³ Argo 1892.

tam obdržati do smrti kakor v zaporu. Solnograški nadškof Gebhard in papež Aleksander sta bila radi tega nad prednico po pravici razjarjena. Takoj po smrti prednice si je nadškof izprosil pri cesarju in papežu dovoljenje, da se posluži pravice, dane mu od darovnice grofice Heme, da sme porabiti samostansko premoženje v drug cerkveni namen, namreč za ustanovitev nove škofije. Ko je dovoljenje prišlo, je šel Gebhard v Krko in 2. maja 1072. slovesno posvetil in umestil prvega krškega škofa Güntherja. Samostan, ustanovljen 1043., je bil pa leta 1072. odpravljen.

Mokronog je leta 1072. s trgom vred prešel v last krških škofov. Odtod pravljica, v kateri je le toliko zgodovinske resnice, da je bil Mokronog — grad in trg — last nunskega samostana v Krki, ki pa je iz ravno omenjenega vzroka prešel leta 1072. v last krških škofov.

(Konec.)

Marija Lamutova:

Lužarjevi Merici v spomin.

Ko Bog je angelce preštel in videl, da mu eden manjka, je Merico v nebesa vzel ...

Tako je prišlo iznenada, tako nas je presenetilo. da se nam zdi ves žalostni doživljaj kakor težke, težke sanje...

Lepe in pridne Merice ni več...

Pred dvema letoma je prišla naša črnooka Merica na velikem parniku iz Amerike, kjer so bili več let zaposleni njeni stariši. Rojena je bila v mestu Barberton v državi Ohio. Ko sem jo prvič videla, je bila stara šest let in je čebljala le angleški. Kaj kmalu pa se je naučila našega jezika. Letos je obiskavala drugi razred pri častitih gospah Uršulinkah. Bila je izredno marljiva učenka.

Zbolela je letos kmalu po novem letu. Istočasno je zbolel tudi njen dveletni bratec Tonček in šestletna sestra Egica. Imeli so hudo vročino, in nekoliko jih je bolet vrat. Poklicani g. zdravnik ni mogel ničesar določnega povedati. Domneval je sicer, da se nemara razvije škrlatica, a ker so vsi trije kmalu okrevali, smo smatrali vso bolezen le kot lahno prehlajenje.

Merica je morala ostati seveda nekaj dni doma, posebno, ker je bil tedaj nena-vaden mraz. A komaj jo je popustila vročina, že je hotela v šolo. Mamica ji je prigo-varjala, naj počaka še nekaj dni, ker je šele vstala iz postelje, a pridna Merica je prosila in prosila in jokala ter zatrjevala, da se čuti popolnoma zdravo — preprosila je dobre stariše in šla v šolo.

Tretji teden nato so se pa pokazale posledice.

Ob deseti uri zvečer se je Merica še učila pri mizi. Naslednje jutro so ji morali poklicati zdravnika, kajti Merica ni mogla več ležati ne dihati, in srce ji je tako bilo, kakor bi hotelo skočiti iz prsi. Merica je morala v bolnico. Z njo sta morala tudi Tonček in Egica.

Hiteli smo, in šlo je tem hitreje, ker je čakal slučajno njih avto pred hišo.

V bolnici je dobila Merica takojšnjo pomoč. K njej nismo smeli, ker je bila na oddelku za nalezljive bolezni. Gledali smo jo pa lahko skozi okno; vedno je težko dihala, krilila z ročicami in premetavala glavico.

Prihajali smo gledat k nji zjutraj, prihajali popoldne... Z grozo smo se v bolnici vedno ozrli najprej na ono črno tablo na levi pri vhodu, kjer so napisana imena umrlih v bolnici. Ko smo prestali prvi strah, smo hiteli k oknu in pogledali strahoma v sobo... Hvala Bogu, Merica je bila še na posteljici, a slaba, zelo slaba...

Vprašali smo pri vratih usmiljeno sestro, kako je Merici. Zmajala je z glavo. Upanja nam ni mnogo dala, ker se je vodenica že preveč razvila, a vedno je pristavila: »Pri Bogu je vse mogoče!«

Šli smo h gospodu zdravniku, pa nam je rekel: »Bolezen je silno težka — a upajmo!« In smo upali in omahovali...

V petek nato je Merici vidno odleglo. Smehljala se nam je skozi okno in pošiljala pozdrave vsem znanim. Prosila je čevljičke in obleko, da gre domov. To je bilo veselje! Doma itak nismo zamogli ničesar delati. Stali smo vedno skupaj, se pogovarjali o naših bolnikih in ugibali, kaj vse bomo storili, ko se jim utrdi zdravje.

A le kratek je bil žarek upanja, ki nam je sinil v srca. Merici se je poslabšalo...

Ko sem pogledala v nedeljo popoldne skozi okno, mi je zakrvavelo srce: Merica je umirala... Njene velike črne oči so ugašale v zadnjih milih pogledih, in njena rubinasta ustka so bolešno zevala, kakor bi česa prosila.

Ugašala je potem vso noč, in šele zjutraj ob osmi uri je splavala njena angelska dušica v rajske višave.

Ležala je potem belo oblečena med visokimi cipresami in gorečimi svečami, ob vznožju je drhtel šop belih narcis, in vsa mrtvaška veža je bila polna zimskega cvetja. Odpeljali so jo v pozlačenem vozu, in veliko je bilo spremljevalcev.

Merica, tiha, blaga, šele zdaj vemo, zakaj si tolikokrat zamišljeno strmela v daljavo, zakaj ti je vedno plaval krog ustec blažen nasmehljaj...

Nikdar nisi bila razposajena, nikdar glasna... Šele zdaj vemo, da si bila ustvarjena le za oni svet, kjer ni prevar, ni trpljenja...

Lahna naj ti bo slovenska gruda, sladek naj ti bo spev škrjančka, ki se bo dvignil nad tvojo rano gomilo, pevajoč, da Merice več ni...

Modrost v pregovorih domačih in tujih.

Mati, materin.

(Konec.)

Kakršna mati, taki otroci.

Kakršna matka, taka je Katka.

Kakor mati prede, tako hči tke.

Neumna mati, norčav otrok.

Lena mati, lena hči.

Če ima mati vročnico, oče pa mrzlico, odkod zdravje?

Če mati umrje, preneha družina.

Če bi mati sama ne bila za pečjo, bi iskala hčere tam.

Materina molitev dvigne z morskega dna.

Materi je najbolj bolan otrok najljubši.

Lažje preredi ena mati sedem otrok, ko sedem otrok eno mater.

Mati daje otrokom hrane, a ne pameti.

Mati misli daleč, otrok pa še dalj.

Toplo, pa ne ko leto; dobro, pa ne ko mati.

Mati brez ljubezni je dan brez solnca.

Mati junaškega sina mora prva žalovati.

Mati in oče sta nas naučila govoriti, svet pa molčati.

Materina ljubezen je velika, božja je še večja.

Če je mati še tako revna, skrbi vendar, da je otroku gorko.

Kdor noče slediti materi, mora končno beraški palici.

Bolje izgubiti bogatega očeta ko revno mater.

Moja mati, zmeraj moja, naj bo revna ali bogata.

Mati, mati! Kdor jo ima, jo kliče. kdor je nima, jo pogreša.

Mati, ki krega hčer, nevesto svari.
Mati za hčerjo plače, hči pa na
plesu skače.

Reki.

Na materinem konjičku jahati.
Mater (zemljo) je poljubil.
Kaj takega naša mati ne kuhajo.
Njegove matere putke ne letajo tako
visoko.

Tako so naredili vselej naša mat',
preden so šli spat.

Za bolno mater prositi (zase).

(Primeri »Detoljub« 1915.)

Slovstvo.

Jos. Jurčič: Spisi. II. zvezek.
Uredil dr. Ivan Grafenauer. 1923. Zalo-
žila Jugoslovanska knjigarna. Cena broš.
Din 20—, vez. Din 30—. Zopet smo za
odločen korak bliže koncu Grafenauer-
jeve izdaje našega klasičnega Jurčiča.
Nekaj zvezkov, in pred nami bo ležala
celotna izdaja Jurčiča. Ta zvezek pri-
naša povesti: Jurij Kobila, Tihotapec,
Vrban Smukova ženitev, Klošterski žol-
nir, Grad Rojinje in Golida. Kolikor na-
slovov, toliko znamenitosti! Zvezek gor-
ko priporočamo.

Posetnica.

IVA DORNIK

V imenu te deklince se skriva znan slo-
venski pregovor. Kdor ga že ima, naj ga
kar izda!

Rešitev naloge v šte. 3.—4.

Sp ovednica

to variš

rd ečica

il ovica

il skarna

ap neneč

ro bida

Stritar — Pod lipo.

Rešitev rebusa v šte. 3.—4.

Ako bi nevoščljivost gorela, bi ne
bilo več treba drv na svetu.

Popravek: V rešitvi križa na str. 48 se
mora glasiti mesto Magdalena — Eliza-
beta in mesto Anastazij — Elefterij,
da se prav izrabijo v šte. 1—2 predpisane
črke. Rešitev je seveda ista.

Rebus.

(Pešitev in imena rešilcev — ki se sprejemajo le tekom 14 dni po izidu lista — v prihodnji številki.)